

УДК 159.98(447)
DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-1-10>

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВІРИ ДО СЕБЕ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЇЇ РОЗВИТКУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Кузьмич О. П.

*аспірантка кафедри психології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-8406-8456
Sana.kuzmich26@gmail.com*

Ключові слова: *довіра до себе, самоінтерес, аутосимпатія, самоповага, почуття гідності, самооцінка, інтернальність суб'єктивного контролю, мотивація досягнення, самоефективність.*

Стаття присвячена обґрунтуванню комплексу психодіагностичних методик для дослідження довіри до себе та психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці. Розкрито специфіку соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці як сенситивного періоду для розвитку довіри до себе. Представлено структурну організацію довіри до себе в юнацькому віці в єдності когнітивного (інтерес до власного внутрішнього світу; усвідомлення цінності власної особистості для себе та для оточуючих; система знань про себе і свої можливості та узагальнення внутрішнього досвіду), емоційно-ціннісного (почуття симпатії до себе; позитивні емоції та почуття до себе загалом; прийняття себе) та поведінкового (усвідомлення своїх можливостей контролювати власні дії та емоційні стани; віра у свої здібності та ефективність власних дій; прагнення до розвитку власного «Я») компонентів. Подано визначення поняття «довіра до себе в юнацькому віці» як складного особистісного утворення, що змістовно зумовлюється віковими новоутвореннями та включає когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти та характеризується усвідомленим ціннісно-позитивним ставленням до власної особистості, вибором суб'єктивно значущих цілей та активністю особистості в різних сферах життя. Розкрито критерії розвитку кожного компонента довіри до себе: самоінтерес, аутосимпатія та самоповага. Представлено та обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження загального рівня розвитку довіри до себе, кожного компонента довіри до себе, а також психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці. До психологічних чинників розвитку довіри до себе в юнацькому віці віднесено: почуття власної гідності; адекватну самооцінку; інтернальність суб'єктивного контролю; мотивацію досягнення успіху; віру у власну самоефективність. Обґрунтовано доцільність вибраних методик вивчення довіри до себе в юнацькому віці, які забезпечать надійність та валідність отриманих результатів дослідження.

METHODOLOGICAL TOOLKIT FOR RESEARCHING SELF-TRUST AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF ITS DEVELOPMENT IN YOUTHFUL AGE

Kuzmych O. P.

*Postgraduate Student at the Department of Psychology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8406-8456
Sana.kuzmich26@gmail.com*

Key words: *self-trust, self-interest, autosympathy, self-respect, sense of dignity, self-esteem, internality of locus control, achievement motivation, self-efficacy.*

The article is devoted to the substantiation of a complex methodological toolkit for researching self-trust and psychological factors of its development in youthful age. The specificity of the social situation of development in youth as a sensitive period for the development of the self-trust has been revealed. The structural organization of the self-trust in youth has been presented in the unity of the cognitive (interest in one's own inner world; awareness of the value of one's own personality for oneself and for others; the system of knowledge about oneself and one's capabilities and the generalization of internal experience), emotional and valuable (feeling of sympathy for oneself; positive emotions and feelings towards oneself; self-acceptance) and behavioral (awareness of one's ability to control one's own actions and emotional states; belief in one's abilities and the effectiveness of one's actions; striving for the development of one's own "Self") components. The definition of the concept of "self-trust in youthful age" has been presented as a complex personal formation that is meaningfully determined by age-related growths and includes cognitive, emotional and valuable and behavioral components, and is characterized by a conscious value-positive attitude to one's own personality, the choice of subjectively significant goals and individual activity in various spheres of life. The criteria for the development of each component of the self-trust have been revealed: self-interest, autosympathy and self-respect. The psychodiagnostic toolkit for researching the general level of the self-trust development, each component of the self-trust, as well as psychological factors of its development in youth have been presented and justified. Among the psychological factors of the self-trust development in youth are the following: a sense of self-worth; adequate self-esteem; internality of subjective control; motivation for success; belief in one's own self-efficacy. The expediency of the chosen methods of the self-trust research in youth has been substantiated; this will ensure the reliability and validity of the obtained research results.

Постановка проблеми. Глобальні політичні трансформаційні процеси у світі, складна суспільно-політична ситуація, в якій перебуває Україна зараз, виходять за межі звичайного життєвого досвіду людини та значно впливають на психічний стан особистості. За таких умов розвиток довіри як соціально-психологічного явища у ситуаціях невизначеності та невпевненості, у ситуації постійних змін у суспільному житті є важливим чинником стабілізації психічного та емоційного стану людини, можливості знайти внутрішні чи зовнішні опори для вирішення питань подальшого руху та розвитку у соціумі,

адаптації до змін, стабілізації внутрішніх станів особистості, можливості подальшого психічного розвитку.

Важливим завданням психологічної науки у сучасних умовах є всебічне дослідження явища довіри, зокрема, довіри до себе як важливого складника внутрішнього світу особистості. Становлення довіри до себе та вибудовування на цій основі довірливих стосунків зі своїм оточенням, формування соціальних установок є важливим психічним утворенням в юнацькому віці. Тому особливої наукової та практичної значущості набуває виявлення та вивчення психологічних

чинників, що впливають на розвиток довіри до себе в цьому віковому періоді.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями вивчалися: почуття базової довіри до світу та розвиток ідентичності в онтогенезі (Е. Еріксон [18]); довіра до себе як умова збереження цілісності особистості та самореалізації (К. Роджерс [14]); взаємозв'язок довіри до себе і довіри до світу (Н. Кравець [7]; Т. Скрипкіна [3]); розвиток довіри до себе у майбутніх психологів (С. Шевченко [17]); особливості розвитку довіри до себе в юнацькому віці (Н. Єрмакова [4]; О. Шевченко [16]); зв'язок довіри до себе з емпатією в підлітковому віці (Ю. Данилова [21]).

Емпіричне дослідження довіри значною мірою ускладнюється тим, що цей феномен характеризується різноманітністю, динамічністю та певною різноплановістю в підходах визначення його психологічної сутності. Нині є методики діагностики довіри до себе, які мають узагальнений характер і не враховують особливості соціальної ситуації розвитку в певному віці. Відбір найбільш ефективних методик діагностики довіри до себе та психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці доцільно здійснювати відповідно до визначених структурно-змістових компонентів, які ми розкриємо нижче.

Метою статті є теоретичне обґрунтування інструментарію дослідження довіри до себе та психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці.

Результати дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Довіра до себе є динамічним багатоаспектним психічним утворенням, яке характеризується ціннісним ставленням до власної суб'єктності, вибором суб'єктивно значущих цілей та активністю особистості в різних сферах життя. Довіра до себе формується на певних етапах онтогенезу, але, будучи динамічним утворенням, змінює свої характеристики відповідно до конкретної ситуації в конкретній сфері життя [15].

Юнацький вік визначається значними перебудовами у соціальній та особистісній сферах розвитку юнаків та дівчат: у них змінюється система цінностей; посилюється особистісна рефлексія (дослідження власної афективно-потребової сфери) та потреба у самовизначенні і самоактуалізації; набуття автономності (самостійності); оформлюються морально-етичні якості. Ці особливості вікового періоду роблять його чутливим періодом для розвитку довіри до себе: у молодих людей збільшується увага до особистісних переживань та довіри до свого внутрішнього світу; відбувається становлення довіри до системи знань про політичне, економічне, культурне життя суспільства; зростає довіра та усвідомлення своєї індивідуальності, власного світосприйняття;

зростає тенденція до захисту позитивних сторін образу Я. Довіра до себе в юнацькому віці більшою мірою виражена в проблемних для цього віку сферах – навчальній сфері та відносинах з протилежною статтю. Юнаки та дівчата також мають нереалізовану потребу в довірчій взаємодії з дорослими, особливо з батьками [4; 6; 16].

На основі теоретичного аналізу проблеми довіри до себе, концептуальних положень вітчизняних [4; 17; 21] та зарубіжних [3; 20; 23] дослідників, а також з огляду на соціальну ситуацію розвитку в юнацькому віці нами були виокремлені такі компоненти довіри до себе: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий.

Перейдемо до розгляду питання щодо дослідження довіри до себе в юнацькому віці. Аналізуючи в науковій літературі дефініції терміна «довіра до себе» та беручи до уваги дослідження з філософії, педагогіки, психології, поняття «довіра до себе в юнацькому віці» можна визначити як *складне особистісне утворення, що змістовно зумовлюється віковими новоутвореннями та включає когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти та характеризується усвідомленим ціннісно-позитивним ставленням до власної особистості, вибором суб'єктивно значущих цілей та активністю особистості в різних сферах життя.*

З метою дослідження загального рівня прояву довіри до себе в різних сферах життя було використано методику Т. Скрипкіної «Оцінка довіри до себе» [3]. Методика спрямована на виявлення здатності людини рефлексувати різний ступінь (чи міру) довіри до себе у різних сферах життя. Психометричний варіант методики містить 73 твердження, що стосуються 11 найбільш значущих сфер життєдіяльності: довіра до себе у професійній діяльності; в інтелектуальній сфері; у вирішенні побутових проблем; в умінні будувати взаємини із близькими людьми (друзями); в умінні будувати взаємини з підлеглими та вищими за рангом; в умінні будувати взаємини у сім'ї, з дітьми, з батьками; в умінні подібатися представникам протилежної статі; в умінні цікаво проводити дозвілля.

У разі дослідження довіри до себе ми також чітко слідували визначеній структурі досліджуваного феномену. На нашу думку, саме такий підхід дозволяє достовірно виявити особливості розвитку довіри до себе в юнацькому віці. Розглянемо специфіку дослідження кожного компонента довіри до себе окремо.

Почнемо з *когнітивного компонента*, зміст якого полягає в інтересі до власного внутрішнього світу; усвідомленні цінності власної особистості для себе та для оточуючих; системі знань про себе і свої можливості та узагальненні свого внутрішнього

досвіду. Критерієм розвитку *когнітивного* компонента, ґрунтуючись на концептуальних положеннях Н. Єрмакової, Н. Кравець, О. Шевченко, визначено *самоінтерес*, тобто наявність стійкого пізнавального ставлення до свого «Я»; усвідомлення цінності власної особистості для себе та для оточуючих; система знань про себе і свої можливості та узагальнення внутрішнього досвіду [4; 7; 16].

Для дослідження самоінтересу ми використовували «Опитувальник самоствавлення» (авт. В. Столін, С. Панталеєв) – шкала «самоінтерес» [2]. Методика дозволяє виявити три рівні самоствавлення, що відрізняються за ступенем узагальненості: глобальне самоствавлення; самоствавлення, диференційоване за самоповагою, ауто-симпатією, самоінтересом та очікуванням ставлення до себе; рівень конкретних дій (готовності до них) щодо свого «Я».

Як вихідне положення приймається відмінність змісту «Я-образу» (знання або уявлення про себе, в тому числі і у формі оцінки виразності тих чи інших рис) і ставлення до себе. У ході життя людина пізнає себе і накопичує про себе знання, ці знання становлять змістову частину її поглядів на себе. Знання про самого себе, природно, людині не байдужі: те, що у них розкривається, виявляється об'єктом її емоцій, оцінок, стає предметом її ставлення до себе. Опитувальник містить 57 питань, об'єднаних у такі шкали: шкала S – вимірює інтегральне почуття «за» чи «проти» власного «Я» респондента; шкала I – самоповага; шкала II – ауто-симпатія; шкала III – очікуване ставлення від інших; шкала IV – самоінтерес. Методика містить також сім шкал, спрямованих на вимірювання виразності установки на ті чи інші внутрішні дії на адресу «Я» досліджуваного (самовпевненість, ставлення інших, самоприйняття, самокерівництво та самопослідовність, самозвинувачення, самоінтерес, саморозуміння).

Емоційно-ціннісний компонент довіри до себе виявляється у почутті симпатії до себе; позитивних емоціях та почуттях до себе загалом, а також власних спонукань та бажань; прийняття себе. Критерієм розвитку емоційно-ціннісного компонента слід вважати *ауто-симпатію* (Т. Скрипкіна, С. Шевченко, Л. Уелс, Дж. Марвел), тобто позитивне емоційне ставлення до себе загалом і у суттєвих частках, самоприйняття як усвідомленість цього ставлення та наявність рефлексивної позиції стосовно себе [3; 17; 24]. Для дослідження ауто-симпатії ми використовували шкалу «ауто-симпатія» методики В. Століна, С. Панталеєва [2].

Поведінковий компонент довіри до себе виражається усвідомленням своїх можливостей контролювати власні дії та емоційні стани; віра у свої здібності та ефективність власних дій; прагнення до розвитку власного «Я». Для *поведінкового*

компонента критерієм розвитку на основі досліджень О. Малихіної, Л. Дж. Карра, Н. Двайер та С. Марш може виступати *самоповага* – наявність критичного ставлення до самого себе, усвідомлення своїх можливостей контролювати власні дії та емоційні стани; віра у свої здібності та ефективність власних дій; прагнення до розвитку власного «Я» [11; 20; 22]. Для дослідження самоповаги ми використовували шкалу «самоповага» методики В. Століна, С. Панталеєва [2].

Перейдемо до обґрунтування інструментарію дослідження психологічних чинників розвитку довіри до себе в юнацькому віці. Теоретичний аналіз соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці та його узгодження зі структурою довіри до себе дозволив визначити комплекс взаємопов'язаних *психологічних чинників* розвитку довіри до себе в юнацькому віці, таких як: почуття власної гідності; адекватна самооцінка; інтернальність суб'єктивного контролю; мотивація досягнення успіху; віра у власну самоефективність. Розглянемо методики дослідження кожного чинника окремо.

Чинником розвитку довіри до себе в юнацькому віці визначено *почуття власної гідності*. Процеси інтеріоризації молоді людиною загальнолюдських норм, які відбуваються в результаті навчально-виховної діяльності у закладі освіти, є провідними в утворенні і функціонуванні моральних механізмів поведінки особистості. На основі стабільної участі молодих людей у суспільній практиці, виконання різних соціальних ролей, посилення світоглядних уявлень індивідуальна свідомість збагачується засвоєнням моральних принципів, які перетворюються на стійкі ціннісні орієнтації. Усвідомлення власної гідності та гідності іншої людини, базове ціннісне ставлення, закріплене у звичній поведінці, становить основу почуття власної гідності як особистісної риси. Проте становлення такої системи відносин відбувається поступово [5].

Почуття власної гідності функціонує як психологічний стрижень, який надає особистості стійкість поведінки, відносин та ставлень, у тому числі до себе (повага та довіра до себе). Почуття власної гідності перетворює процес самореалізації особистості у напрямі «Я – для інших», посилюючи збалансований і гармонійний розвиток різних сторін особистості. Почуття власної гідності може досліджуватися за допомогою «Опитувальника самоствавлення» (шкала «самоінтерес») [2].

Наступним чинником розвитку довіри до себе в юнацькому віці нами визначено *адекватну самооцінку*. Дослідники в галузі вікової та загальної психології (С. Максименко [10], О. Малихіна [11], Л. Уельс та Дж. Марвелл [24] та ін.) пов'язують довіру до себе із самооцінкою, яка задіяна в усіх сферах життєдіяльності людини й опосе-

редковує інтеріоризацію власного досвіду та зовнішніх впливів, сприйняття особистістю самої себе і оточення. Науковці наголошують на тому, що самооцінка відображає рівень розвитку в індивіда довіри до себе, самоповаги, відчуття власної цінності й позитивного ставлення до всього, що входить до сфери «Я».

Здатність до самооцінки формується в юнацькому віці на основі накопиченого досвіду спілкування й діяльності. В процесі спілкування з однолітками відбувається порівняння себе з рівними та взаємний обмін оцінками впливами, що є джерелом оцінних впливів та виявляється у ставленні до реального світу, самого себе та інших. Адекватно сформована самооцінка виявляється не як сума окремих характеристик, не як знання самого себе, а як деяке ставлення до себе й передбачає усвідомлення себе як певного суб'єкта. Стійка самооцінка дозволяє зберегти стабільність особистості незалежно від мінливих ситуацій, забезпечуючи змогу залишатися самим собою. Самооцінка є наслідком успіхів у різних сферах життя особистості, на основі якої формується довіра до себе.

З метою вивчення самооцінки досліджуваних було застосовано методику С. Будассі [12]. У запропонованій методиці дослідження самооцінки її рівень та адекватність визначаються як відношення між «Я ідеальним» та «Я реальним». Уявлення людини про себе зазвичай здаються їй переконливими незалежно від цього, чи ґрунтуються вони на об'єктивному знанні чи суб'єктивній думці. В основі методики лежить спосіб ранжування. Досліджуваному пропонується список із 48 слів, які позначають властивості особистості. Мета обробки результатів – визначення зв'язку між ранговими оцінками якостей особистості, що входять до уявлення «Я ідеальне» та «Я реальне».

Чинником розвитку довіри до себе в юнацькому віці нами також визначено *інтернальність суб'єктивного контролю*. Довіра до себе проявляється не тільки в тому, що людина приписує собі певні якості і вірить у істинність, адекватність цих самоатрибуцій, що дозволяють їй приймати себе, зберігати необхідний рівень самоповаги. Довіра до себе проявляється також у тому, що на основі цих самоатрибуцій особистість приписує собі певний набір можливостей, реальність яких теж сприймає на віру. Щоразу, маючи намір зробити який-небудь вчинок або реалізувати будь-яку можливість, людина вирішує, наскільки цей вчинок відповідає її внутрішньоособистісним смисловим утворенням [3]. Зазначене вимагає звернення до поняття «локус контролю».

Рівень локус контролю дає узагальнену характеристику незалежності, самостійності, міру власної ініціативності та розвитку особистої відповідальності за життєві події. Рівень суб'єктив-

ного контролю описує, якою мірою людина відчуває себе активним суб'єктом власної діяльності, а у якій – пасивним об'єктом дії інших людей та зовнішніх обставин. Становлення оптимального рівня довіри до себе пов'язане з оволодінням здатністю до самоорганізації свого життя – інтернальним локус контролю.

З метою вивчення рівня суб'єктивного контролю респондентів ми використовували методику «Локус контролю» (авт. О. Ксенофонта) [9]. Методика містить 40 тверджень, з якими досліджуваний може погодитися або не погодитися, відповівши або «так», або «ні». Методика дозволяє дослідити рівень суб'єктивного контролю за такими параметрами: 1) загальна інтернальність; 2) інтернальність у галузі досягнень; 3) інтернальність в області невдач; 4) інтернальність у сімейних відносинах; 5) інтернальність у галузі виробничих відносин; 6) інтернальність у галузі міжособистісних відносин; 7) інтернальність у випадку охорони здоров'я і хвороб. Підсумком обробки даних є отримання 7 сумарних показників, що характеризують домінування того чи іншого локус контролю в респондента.

Наступним чинником розвитку довіри до себе в юнацькому віці нами визначено *мотивацію досягнення успіху*. Розвиток особистості юнацького віку може характеризуватися як основа вирішення проблем попередніх періодів: набуття автономності та довіри, ініціативи, працездатності, ідентичності [18]. Становлення особистості, яка довіряє собі, є самостійною і відповідальною у вирішенні багатьох життєвих проблем, активною і ініціативною у визначенні свого місця в житті та успішною у соціально значущій діяльності, значною мірою залежить від націленості на успіх.

Важливим для розвитку довіри до себе та впевненості є вміння ставити реалістичні цілі та спрямованість на досягнення успіху. Людям властива схильність уникати погрожуючих ситуацій, будучи переконаними, що не зможуть їх подолати. І навпаки, люди проявляють активність і поведуться впевнено, якщо вважають себе здатними успішно вирішити складну ситуацію. Переважання мотиваційної тенденції на успіх або уникнення невдачі, за даними експериментального дослідження американського психолога І. Вайнера [1], виявляється в ступені впевненості та довіри до себе.

Для дослідження переважання певної мотиваційної тенденції – на досягнення успіху чи на уникнення невдач – було використано методику А. Реана [13]. Методика містить 20 запитань, на які респондентам потрібно відповісти «Так» або «Ні». Обробка результатів здійснюється відповідно до ключа. У виборі цієї методики ми врахували її доступність, простоту використання, валідність та надійність.

Ще одним чинником розвитку довіри до себе в юнацькому віці нами визначено *віру у власну самоефективність*. Поняття самоефективності було запропоноване А. Бандурою [19] в рамках соціально-когнітивної теорії. Згідно з позицією автора, віра в ефективність власних дій (самоефективність) може значною мірою впливати на поведінку, дозволяє справлятися зі складними ситуаціями та проблемами. І навпаки, низька самоефективність проявляється в недоліку довіри людини до своїх поведінкових здатностей та можливостей. Вплив віри у самоефективність на поведінку людини, яка багато разів підтверджувалася в експериментальних дослідженнях, пояснюється таким чином: людина боїться та уникає тих соціальних ситуацій, із якими, на її думку, вона не зможе впоратися; активно та наступально людина поводить у ситуаціях, коли впевнена у своїх здібностях і вірить в успіх власних дій. Самоефективність відносять до внутрішньоособистісних корелят довіри до себе в юнацькому віці [17].

З метою дослідження віри респондентів у власну самоефективність ми використали «Тест загальної самоефективності» (авт. Р. Шварцер, М. Єрусалем; адапт. В. Ромека) [8]. Методика складається з 10 пунктів, кожен із яких має 4 ступені згоди з ним респондента. Усі питання прямі, за шкалою формується єдиний бал, що відображає загальний показник суб'єктивної оцінки особистісної ефективності.

На нашу думку, визначені методики є надійним та валідним діагностичним інструментарієм, який дає можливість дослідити специфіку прояву довіри до себе та психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці і може бути використаний у констатувальному експерименті.

Висновки і перспективи подальших розробок у досліджуваному напрямі. Теоретичний аналіз наукових джерел дав можливість обґрунту-

вати комплекс психодіагностичних методик для дослідження довіри до себе та психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці. Розкрито специфіку соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці як сенситивного періоду для розвитку довіри до себе. Представлено структурну організацію довіри до себе в юнацькому віці в єдності когнітивного (інтерес до власного внутрішнього світу; усвідомлення цінності власної особистості для себе та для оточуючих; система знань про себе і свої можливості та узагальнення внутрішнього досвіду), емоційно-ціннісного (почуття симпатії до себе; позитивні емоції та почуття до себе загалом; прийняття себе) та поведінкового (усвідомлення своїх можливостей контролювати власні дії та емоційні стани; віра у свої здібності та ефективність власних дій; прагнення до розвитку власного «Я») компонентів, а також подано визначення поняття «довіра до себе в юнацькому віці». Розкрито критерії розвитку кожного компонента довіри до себе: самоінтерес, аутосимпатія та самоповага. Представлено та обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження загального рівня розвитку довіри до себе, кожного компонента довіри до себе, а також психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці. До психологічних чинників розвитку довіри до себе в юнацькому віці віднесено: почуття власної гідності; адекватну самооцінку; інтернальність суб'єктивного контролю; мотивацію досягнення успіху; віру у власну самоефективність. Обґрунтовано доцільність вибраних методик вивчення довіри до себе в юнацькому віці, які забезпечать надійність та валідність отриманих результатів дослідження.

Перспективним розвитком наукової проблематики надалі вбачаємо отримання та аналіз емпіричних даних щодо специфіки прояву довіри до себе та психологічних чинників її розвитку в юнацькому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайнер И. Основы психотерапии. 2-е междунар. изд. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 288 с.
2. Глуханюк Н. С., Щипанова Д. Е. Психодиагностика. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Академия, 2013. 240 с.
3. Доверие в социально-психологическом взаимодействии : коллективная монография / под ред. Т. П. Скрипкиной. Ростов-на-Дону : Изд-во РГПУ, 2006.
4. Єрмакова Н. О. Психокорекційна модель конструювання узгодженої довіри в умовах вікової кризи у студентів юнацького віку. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя* : збірник наукових праць. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С. 117–121.
5. Зайцева Ю. Чувство собственного достоинства как психологический феномен. Опыт общепсихологического исследования : монография. LAP Lambert Academic Publishing, 2011. 192 с.
6. Зелінська Т. М. Амбівалентність особистості: Теорія, діагностика і психокорекція : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2010. 256 с.
7. Кравець Н. М. Довіра до себе – суб'єктивний феномен особистості. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2011. Вип. 26. С. 201–208.

8. Краснорядцева О. М., Кабрин В. И., Муравьева О. И., Подойнищина М. А., Чучалова О. Н. Психологические практики диагностики и развития самооэффективности студенческой молодежи : учебное пособие. Томск : Издательский Дом ТГУ, 2014. 274 с.
9. Ксенофонтова Е. Г. Исследование локуса контроля личности – новая версия методики «УСК». *Психологический журнал*. 1999. № 2. С. 18–26.
10. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : наукова монографія. Київ : В-во «КММ», 2006. 255 с.
11. Малихіна О. А. Теоретичне обґрунтування моделі формування самоповаги в студентському віці. *Психологічний часопис* : науковий журнал / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2020. № 3. Вип. 6. С. 144–153. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.3.14>
12. Никирєєва Е. М. Нахождение количественного выражения уровня самооценки (по С. А. Будасси). *Психологические особенности направленности личности* : учебное пособие. Москва, 2007. 45 с.
13. Реан А. А. Психология изучения личности. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 1999. 288 с.
14. Роджерс К. Вчитися бути вільним. Київ : Університетське видавництво «Пультари», 2001. Т. 1. 252 с.
15. Шевченко Н. Ф., Кузьмич О. П. Дослідження розвитку довіри в юнацькому віці: теоретичний базис. Історія становлення та сучасного розвитку педагогіки та психології : колективна монографія. Рига, Латвія : «Видавництво Балтія», 2022. С. 293–321. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/category/mono>
16. Шевченко О. М. Психологічні особливості розвитку довіри до себе в старшому юнацькому віці. *Теорія і практика сучасної психології*, 2018. № 6. С. 180–184.
17. Шевченко С. В. Теоретична модель розвитку довіри до себе у майбутніх психологів. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. Том I. Випуск 45. С. 150–156.
18. Эриксон Э. Г. Идентичность: юность и кризис. Изд. 2-е. Москва : Флинта, МПСИ, Прогресс, 2006. 352 с.
19. Bandura A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. / In A. Bandura (Ed.), *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. P. 1–45.
20. Carr L. J. Self-trust and self-confidence: some distinctions. Philosophy Department Rivier University. 36 p. URL: <https://www2.rivier.edu/faculty/lcarr/Self-trust%20and%20self-confidence%20-%20some%20distinctions.pdf>
21. Danilova Y. Self-trust in connection with empathy in different social situations of development in adolescence. *Психологічний часопис*. 2019. № 3(23). С. 119–136. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7687-0393>
22. Dwyer N., Marsh S. Self-trust, Self-efficacy and Digital Learning. *Trust Management*. XI, 2017, Vol. 505. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-59171-1_9
23. Govier T. Self-Trust, Autonomy, and Self-Esteem. *Hypatia* 8, No. 1. 1993. P. 99–120. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1993.tb00630.x>
24. Wells L., Marwell G. Self-esteem. Its conceptualization and measurement. Beverly Hills, Calif : Sage publications. New York, 1976. 290 p.

REFERENCES

1. Vayner, I. (2002). *Osnovy psikhoterapii* [Fundamentals of psychotherapy]. 2-e mezhdunar. izd. Saint Petersburg : Piter, 2002 [in Russian].
2. Glukhanyuk, N. S., Shechpanova, D. Ye. (2013). *Psikhodiagnostika* [Psychodiagnostics]. 2-ye izd., pererub. i dop. Moscow : Akademiya [in Russian].
3. Skripkina, T. P. (2006). *Doveriye v sotsial'no-psikhologicheskom vzaimodeystvii* : kollekt. monogr. Rostov-na-Donu: RGPU [in Russian].
4. Yermakova, N. O. (2016). *Psikhokorektsiynna model' konstruyuvannya uzgodzhenoyi doviry v umovakh vikovoyi kryzy u studentiv yunats'koho viku* [Psychocorrective model of construction of agreed trust in conditions of age crisis among students of youth age]. *Osobystist' u kryzovykh umovakh ta krytychnykh sytuatsiyakh zhyttya – Personality in crisis conditions and critical situations of life* / za red. : Kuzikovoyi S. B., Shcherbakovoyi I. M. Sumy. 117–121 [in Ukrainian].
5. Zaytseva, Yu. (2011). *Chuvstvo sobstvennogo dostoinstva kak psikhologicheskiy fenomen. Opyt obshchepsikhologicheskogo issledovaniya* [Self-esteem as a psychological phenomenon. Experience of general psychological research] : monografiya. LAP Lambert Academic Publishing, 2011 [in Russian].

6. Zelins'ka T. M. (2010). Ambivalentnist' osobystosti: Teoriya, diahnozyka i psykhotekorektsiya [Personality ambivalence: Theory, diagnosis and psychocorrection] : Navchalniy posibnyk. Kyiv : Karavela [in Ukrainian].
7. Kravets' N. M. (2011). Dovira do sebe – sub'yektyvnyy fenomen osobystosti [Kravets Self-confidence is a subjective phenomenon of the individual]. *Naukovi studiyi iz sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi – Scientific studies in social and political psychology*. 26: 201–208 [in Ukrainian].
8. Krasnoryadtseva, O. M., Kabrin, V. I., Murav'yeva, O. I., Podoyntsina, M. A., Chuchalova, O. N. (2014). Psikhologicheskiye praktiki diagnostiki i razvitiya samoeffektivnosti studencheskoy molodezhi [Psychological practices of diagnostics and development of students' self-efficacy] : uchebnoye posobiye. Tomsk : Izdatel'skiy Dom TGU [in Russian].
9. Ksenofontova, Ye. G. (1999). Issledovaniye lokusa kontrolya lichnosti – novaya versiya metodiki «USK» [The study of the locus of personality control is a new version of the USC methodology]. *Psikhologicheskyy zhurnal – Psychological journal*. 2: 18–26 [in Russian].
10. Maksymenko, S. D. (2006). Geneza zdiysnennya osobystosti [The genesis of the realization of personality] : naukova monohrafiya. Kyiv : V-vo «KMM» [in Ukrainian].
11. Malykhina, O. A. (2020). Teoretychne obgruntuvannya modeli formuvannya samopovahy v students'komu vitsi [Theoretical justification of the model of self-esteem formation in student age]. *Psykholohichnyy chasopys – Psychological journal*. 3(6): 144–153. Retrieved from: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.3.14> [in Ukrainian].
12. Nikireyeva, Ye. M. (2007). Nakhozhdeniye kolichestvennogo vyrazheniya urovnya samootsenki (po S. A. Budassi). Psikhologicheskiye osobennosti napravlenosti lichnosti [Finding a quantitative expression of the level of self-esteem (according to S. A. Budassi). Psychological features of personality orientation] : uchebnoye posobiye. Moscow [in Russian].
13. Rean, A. A. (1999). Psikhologiya izucheniya lichnosti [Psychology of the study of personality]. Saint Petersburg: Izd-vo Mikhaylova V.A. [in Russian].
14. Rodzhers, K. (2001). Vchytysya buty vil'nym [Learning to be free]. Kyiv : Universytets'ke vydavnytstvo «Pul'sary» [in Ukrainian].
15. Shevchenko, N. F., Kuz'mych, O.P. (2022). Doslidzhennya rozvytku doviry v yunats'komu vitsi: teoretychnyy bazys [Research on the development of trust in youth: theoretical basis] in: Istoriya stanovlennya ta suchasnoho rozvytku pedahohiky ta psykholohiyi : Kolektyvna monohrafiya. Ryha, Latviya : «Vydavnytstvo Baltiya». 293–321. Retrieved from: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/category/mono> [in Ukrainian].
16. Shevchenko, O. M. (2018). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku doviry do sebe v starshomu yunats'komu vitsi [Psychological features of the development of self-confidence in older youth]. *Teoriya i praktyka suchasnoyi psykholohiyi – Theory and practice of modern psychology*. 6: 180–184 [in Ukrainian].
17. Shevchenko, S.V. (2016). Teoretychna model' rozvytku doviry do sebe u maybutnikh psykholohiv [A theoretical model of the development of self-confidence in future psychologists]. *Aktual'ni problemy psykholohiyi – Actual problems of psychology*. I(45): 150–156 [in Ukrainian].
18. Erikson, E.G. (2006). Identichnost': yunost' i krizis [Identity: youth and crisis]. Izd. 2-e. Moscow : Flinta, MPSI, Progress [in Russian].
19. Bandura, A. (1995). Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. In A. Bandura (Ed). Self-efficacy in changing societies. Cambridge: Cambridge University Press. 1–45.
20. Carr, L. J. Self-trust and self-confidence: some distinctions. Philosophy Department Rivier University. 36. Retrieved from: <https://www2.rivier.edu/faculty/lcarr/Self-trust%20and%20self-confidence%20-%20some%20distinctions.pdf>
21. Danilova, Y. (2019). Self-trust in connection with empathy in different social situations of development in adolescence. *Psykholohichniy chasopys* 3(23): 119–136. Retrieved from: <https://doi.org/10.31108/1.2019.3.23.8>
22. Dwyer, N., Marsh, S. (2017). Self-trust, Self-efficacy and Digital Learning. *Trust Management*. XI(505). Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-59171-1_9
23. Govier, T. (1993). Self-Trust, Autonomy, and Self-Esteem. *Hypatia*. 8(1): 99–120. Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1993.tb00630.x>
24. Wells, L., Marwell, G. (1976). Self-esteem. Its conceptualization and measurement. Beverly Hills, Calif : Sage publications. New York.